

SEMINAR O KRITICI DEČJE KNJIŽEVNOSTI 2018

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

ODISEJA
odiseja

www.odiseja.co.rs

Pred vama su tekstovi učesnica Seminara o kritici dečje književnosti, Lote Olson, Tijane Tropin i Ivane Mijić Nemet. U njima ćete pronaći sažetak njihovih predavanja održanih na Seminaru, na Beogradskom sajmu knjiga 2018. u kojima su izdvojene najvažnije stavke na koje treba obratiti pažnju prilikom pisanja prikaza knjiga za decu i mlade, kao i spisak preporučene literature za dalje čitanje po izboru ove tri kritičarke dečje književnosti.

Lota Olson (Karin Charlota Olsson) je novinarka i jedna od najpriznatijih književnih kritičarki u Švedskoj. Od 1987. godine piše za poznati švedski jutarnji list *Dagens Nyheter*, a od 2001. godine je urednica rubrike koja se bavi prikazima knjiga za decu. U Švedskoj i u pojedinim državama Evrope drži radionice i seminare pisanja književnih prikaza. Pored pisanja kritike dečje književnosti, bavi se i kritikom krimi romana.

Lota Olson

Kako pisati prikaze knjiga za decu

Šta je prikaz knjige? To je, praktično, novinski članak koji čitaocima obaveštava o objavljivanju nove knjige i koji sadrži kratko mišljenje autora teksta o toj knjizi. Često kažem da su takvi tekstovi upućeni kupcima, budućim čitaocima: trudimo se da ih informišemo o žanru, poruci koju knjiga prenosi i uspehu ili neuspehu autora da tu poruku prenese. Zbog toga su ovakvi prikazi potrebni. Kada bi ljudi čitali isključivo reklamne tekstove izdavačkih kuća, mogli bi da kupe bilo koju knjigu za svoje dete (da sam dobila dinar svaki put kada sam za neku knjigu pročitala da je „novi Hari Potter“ bila bih bogata).

Pisanje prikaza knjiga nije lak posao, a pisanje prikaza knjiga za decu još je teži. Kome se obraćamo kada pišemo o knjigama za decu? Naša publika najčešće nisu deca, već oni koji povezuju decu sa knjigama: roditelji, nastavnici, bibliotekari i svi oni kojima je potrebna pomoć u odabiru knjiga za najmlađe.

To znači da se moramo držati „produžene perspektive” dok pišemo tekstove, a to je mnogo teže nego što zvuči. Ovim tekstovima predstavljamo knjige ljudima čiji je zadatak da te knjige preporuča dalje iako ih ni sami nisu pročitali.

Da li ova knjiga odgovara uzrastu kojem je namenjena? Imamo li dovoljno znanja da to procenimo? Uglavnom nemamo, ali možemo pokušati oslanjajući se na poznavanje drugih knjiga iz istih kategorija. To ne podrazumeva da će deca određenog uzrasta razumeti knjigu ili da će im se ona dopasti – i dalje ne znamo dovoljno o tome kako čitaoci razumeju knjige.

Ipak, kategorija uzrasta može se primeniti pri pisanju prikaza jer ona ukazuje na nivo kompleksnosti jezika u delu. Nažalost, i deca i odrasli književnost za decu posmatraju kao štivo koje se brzo preraste, pa veruju da je bolje čitati knjige namenjene nešto starijoj deci. Nadam se da će se ovakav stav uskoro promeniti jer je dobra knjiga – dobra, bez obzira na to kom uzrastu je namenjena, pa u tom smislu i knjige za decu odraslim čitaocima mogu proširiti vidike. Tako sve češće srećemo slikovnice za stariju decu, kao i „tihe knjige” bez ijedne reči teksta.

Kada pišemo prikaze savremenih knjiga za decu veoma je važno da se ne oslanjamo previše na sopstveno detinjstvo. Mi ne znamo kako jedan desetogodišnjak razmišlja, uprkos tome što smo nekada i sami bili desetogodišnjaci. Svako dete je drugačije, kao što su i današnja deca drugačija od dece koja su odrastala pre trideset godina. I knjige za decu se menjaju s vremenom, zato treba biti pažljiv: neke od knjiga za decu starijeg datuma prosto ne funkcionišu kod savremene publike.

To ne znači da bi trebalo da tražimo od dece iz svog okruženja da pročitaju neku knjigu pa da za pisanje prikaza

koristimo njihove utiske. Možemo videti kako neka deca reaguju na knjigu ali ipak smo mi ti koji, na kraju, vrednujemo knjigu kao takvu a ne kao knjigu posmatranu očima jednog jedinog deteta. (Ako ikada imate dilemu, prosto pomislite da li biste isto postupili sa knjigama za odrasle. Da li biste knjigu „testirali” tako što biste je dali na čitanje nekom tridesetpetogodišnjaku i njegovu reakciju smatrali validnom?)

Uobičajen prikaz knjige počinje kratkim osvrtom na samu priču i završava se ocenom autora prikaza. To uopšte nije loš format ukoliko se dobro iskoristi. Osvrt na priču ne podrazumeva puko prepričavanje, jer ponekad priča može biti izuzetno jednostavna a njeno značenje veoma kompleksno. Na primer, „Starac i more” Ernesta Hemingveja je priča o starcu koji odlazi na pecanje. Pokušajte da opišete nekoliko klasičnih romana i razmislite o značenju same priče. Isti princip treba primeniti i pri pisanju prikaza dečjih knjiga. Zbog čega brojne knjige o školama za čarobnjake nisu jednako uspešne kao knjige o Hariju Poteru? Verovatno zbog toga što je u tim knjigama magija samo dekoracija koja smešta glavnu temu u zabavni kontekst, čineći time čitanje knjige zanimljivijim. Ako mene pitate, ključne teme ovih knjiga su identitet, odrastanje, žaljenje za bliskim osobama kojih više nema, usamljenost.

Ovo ne znači da treba u potpunosti zanemariti osnovnu priču već da se mora obratiti pažnja na ono što se nalazi „između redova”.

Pokušajte da uočite okvir priče (na primer, mesto na kom se priča odvija) i razumete značenje koje nosi. Na primer, ako se priča odvija u krugu porodice, kako ta porodica izgleda? Koji su članovi porodice prisutni, gde žive, šta je to u njihovom okruženju autor odlučio da nam predstavi? U kakvom je odnosu ova knjiga sa drugim knjigama istog žanra? U

kakvom je odnosu sa knjigama koje se bave istom temom, a pisane su ranije?

Knjigu treba procenjivati i u odnosu na nameru autora. Grupa kritičara u koju spadam knjige deli na različite kategorije, baš po ovom principu. Ako je knjiga prvenstveno umetničko delo iz domena visoke književnosti, ocenjivaćemo je u tom kontekstu; ako knjiga spada u domen pedagogije, tako će biti i posmatrana (iako je ovo kategorija sa kojom se ređe susrećemo).

Ako je pred nama slikovnica ili knjiga koja sadrži više od nekoliko ilustracija, to ne samo da moramo da naglasimo već je neophodno da ilustracije posmatramo kao jezik za sebe. Ula Redin, recenzentkinja u listu za koji pišem, Dagens Nyheter, ujedno i poznata nordijska istraživačica slikovnica, predložila je da bi slikovnice trebalo posmatrati ne kao knjige već kao filmove za malu decu, kao galerije slika ili čak kao pozorište. Vizuelna komunikacija je ponekad i važnija od pisane, pa bi prikazi ovakvih knjiga morali njome da se pozabave. Ali kako opisati ilustracije? Najlakše rešenje bilo bi opisivanje tehnike koju je ilustrator koristio, ali pokušajte umesto toga da o ilustracijama pišete na isti način na koji biste pisali o nekoj slici ili filmu. Kako opisujemo slike Šagala, Rembranta, Salvadora Dalija? Kako opisujemo Bergmanove, Viskontijeve ili Linove filmove? (Ovo je pravi izazov, znam! Ali sigurno se u ovim slučajevima ne bismo zadržavali samo na tekstu.)

Da li ilustrator priča identičnu priču kao pisac ili se te priče nekako razlikuju? Ako se razlikuju, na koji način? Ovakav pristup može biti vrlo interesantan, neke knjige dobijaju novu dimenziju kada suštinski veselu priču prate melanholične ilustracije, ili obrnuto (ovo je prilično prost primer, situacija je uglavnom složenija).

Još neke od perspektiva koje bi trebalo uzeti u obzir (koliko god je to moguće) su psihološka i pedagoška. Knjige funkcionišu na nekoliko nivoa i što više tih nivoa obuhvatimo svojim prikazima, to bolje po čitaoce. To ne znači da je neophodno da budemo stručnjaci na svakom polju, ali je dobro ovakve stvari imati na umu kada pišemo.

Najvažnija stvar je, naravno, izraziti svoje mišljenje o tome da li je knjiga dobra ili nije. Postoji mnogo književnih prikaza koji su veoma zanimljivi, ali nakon njihovog čitanja niste sigurni da li se autoru knjiga dopala ili ne. To je ogromna i veoma česta greška.

Naravno, neophodno je da umemo dobro da pišemo kako bi čitalac uopšte pročitao naš prikaz. Kako to postići? Ovo je najteži deo, razume se, ali nikada ne smemo prestati da se trudimo! Ja pri pisanju uvek zamišljam da se obraćam nekome ko nije preterano zainteresovan i ko je u strašnoj žurbi, tako da sam primorana da mu svoje impresije izložim na što zanimljiviji način, u samo nekoliko rečenica. To ponekad pomogne.

Prikazi knjiga za decu uglavnom ne dobijaju dovoljno prostora u dnevnim novinama. To ne mora biti loše, može značiti da ih je lakše pročitati. Ja svake druge nedelje dobijam jednu stranu na kojoj pišem veoma kratke tekstove o devet različitih knjiga (uglavnom su to krimi romani, ali i knjige za decu, ljubavni romani, ponekad čak i klasici – sama biram teme o kojima ću pisati), i ta rubrika je postala prilično popularna kod naših čitaoca. To može biti zbog toga što sam veoma talentovana (Kamo lepe sreće!), ali ipak mislim da je zbog toga što su moji tekstovi toliko kratki. Tekst o svakoj knjizi sadrži manje od 400 karaktera, što znači da čitalac dolazi do suštine bez previše truda. Većini čitalaca se to dopada. Idealno

bi bilo kada bi u novinama postojali prikazi dečjih knjiga različitih dužina. Duži tekstovi mogli bi da se bave popularnim temama u književnosti za decu ili načinima na koje se serijali razvijaju kroz svaku novu knjigu, ili dubljim analizama pojedinačnih knjiga.

Kada sa izdavačima razgovaram o pisanju prikaza, oni se uvek ljute zbog istih stvari: nikada ne bi trebalo da kažemo da nam se neka druga knjiga više dopala. Piši o knjizi o kojoj je reč, ni o čemu drugom! Takođe, nikad ne bi trebalo da kažemo čitaocima kako se priča završava. Bez spojlera! Mnogi kritičari u mom okruženju se ne slažu sa ovim stavovima, tako da predlažem da sami odlučite kako ćete se prema njima odnositi. Ja mislim da je tekst „bez spojlera” izraz poštovanja prema autoru – autor je s namerom slagao događaje po određenom redosledu po kom bi i čitalac trebalo da ih otkriva.

Dakle, da sumiramo: na šta je potrebno obratiti pažnju u prikazu knjige za decu?

- O kakvoj knjizi je reč? Da li je u pitanju fikcija, da li je poezija ili proza, o kom formatu je reč (slikovnica, knjiga za mlađu decu sa kratkim poglavljima, knjiga za stariju decu, knjiga za omladinu). Ako u knjizi postoje ilustracije, kakve su?
- Koje su osnovne teme koje knjiga obrađuje? Kako one površinske, tako i one dubinske. Nemojte preterivati u prepričavanju, koncentrišite se na ono što je zaista važno: često osnovna fabula nije ono što određenu knjigu čini dobrom (ili lošom).
- Da li je autor uspeo u svojoj nameri? Da li knjiga jasno prenosi poruku koju je autor/ilustrator želeo da prenese? Vodite računa o tome da vaš sud o knjizi takođe bude jasan.

- Kome (odnosno kom uzrastu) je knjiga namenjena? Da li se može uporediti sa drugim knjigama koje su svrstane u iste kategorije uzrasta? Kako se i da li se uklapa u tradiciju dečje književnosti?

Ne mora svaki prikaz sadržati baš svaku od gore navedenih stavki. Ponekad prosto morate odgovoriti na ova pitanja zbog sebe, ali te odgovore ostaviti za neku drugu priliku jer sada imate nešto mnogo važnije da kažete.

Šta treba izbegavati prilikom pisanja prikaza?

- Izbegavajte „spojlere“;
- Izbegavajte oslanjanje na sopstvena iskustva iz detinjstva;
- Izbegavajte oslanjanje na utiske deteta iz okruženja koje je čitalo knjigu;
- Zaboravite velikodušnost. Ako je knjiga loša, to i napišite. Vaši čitaoci zaslužuju da budu upozoreni.

Preporučena literatura:

1. Nikolajeva, Maria; Scott, Carole: *The Dynamics of Picturebook Communication. Children's Literature in Education*, 2000.
2. Nikolajeva, Maria: *How picturebooks work*, 2006.
- Nikolajeva, Maria: *Children's Literature Comes of Age: Toward a New Aesthetic*, 2015.
3. Nikolajeva, Maria: *Power, voice and subjectivity in literature for young readers*, 2009. Johnston, RR: *Literacy: Reading, Writing and Children's Literature*, 2006.
4. Aidan Chambers: *Tell Me: Children, Reading and Talk with The Reading Environment*, 2011.

Tijana Tropin je diplomirala na odseku Opšta književnost sa teorijom književnosti a doktorirala na odseku Nauka o književnosti Filološkog fakulteta u Beogradu. Radi u Institutu za književnost i umetnost u Beogradu, prevodi i objavljuje u periodici.

Tijana Tropin

Kako pisati naučne radove o književnosti za decu?

Najkraći odgovor na ovo pitanje mogao bi se svesti na parafrazu krilatice koja se pripisuje Maksimu Gorkom: isto kao naučne radove o književnosti za odrasle, samo bolje.

Ovaj tekst će ipak ponuditi malo opsežniji odgovor, uz nekoliko ključnih smernica mladim istraživačima koje sklonost i radoznalost vuku prema književnosti za decu.

Najpre, za najmlađe i najneiskusnije: sve što se na osnovnim studijama književnosti uči o pisanju naučnog rada i o analizi književnog dela treba primeniti i kad se piše o delima namenjenim deci. (Ako mislite da još ne znate dovoljno o pisanju, pregledne, konkretne i duhovite savete možete naći u eseju Umberta Eka *Kako se piše diplomski rad*.)

Dakle, bilo da ste rešili da se bavite jednim konkretnim delom, opusom određenog pisca, varijacijama nekog motiva kod različitih pisaca ili nekim aspektima celog žanra, na samom početku važno je:

- Što preciznije odredite temu u skladu sa predviđenim razmerama rada, da se ne biste našli u situaciji da „razvlačite“ tri informacije na šesnaest strana ili u isti okvir sabijate temu za monografiju. Isto tako, ako pišete npr. za izlaganje od petnaest minuta, imajte na umu koliko teksta može da stane u taj vremenski okvir.
- Uvek koncipirajte rad oko nekoliko ključnih teza i barem delimično ih proverite unapred – da se ne desi da na pola rada budete primorani da menjate polazište.
- Opredelite se za vlastiti istraživački pristup i metodološki okvir. Ovo je vrlo značajno jer predstavlja presudnu razliku između impresionističkog eseja i naučnog rada. Na početku možete makar naznačiti koji ste pristup i koju teorijsku struju odabrali (mada će to čitaocu svakako postati jasno za vreme čitanja). Ne plašite se da ste odabrali „previše teorijski“ pristup za srazmerno jednostavna dela: pojedini tekstovi za decu takoreći zahtevaju kompleksna tumačenja u određenim interpretativnim ključevima, od naratoloških i genoloških preko širokog spektra poststrukturalističkih do marksističkih i feminističkih. (Tako je npr. pre više od trideset godina Džeklin Rouz [Rose] ponudila lakanovski pristup dečjoj književnosti: *The case of Peter Pan, or the impossibility of children's fiction*; danas praktično ne postoji teorijski pravac čije pristalice nisu proizvele bar nekoliko studija o *Alisi u zemlji čuda* ili serijalu o Hariju Poteru.)
- Uvek imajte u vidu kontekst. Književnoistorijski kontekst je za dela namenjena deci, ako je to uopšte moguće, još važniji nego za dela namenjena odraslima. Kriterijumi o tome šta je primereno deci (na jezičkom, kognitivnom, estetskom i etičkom nivou) menjali su se uporedo sa slikom deteta i detinjstva i sa vaspitnim teorijama. Stoga, iako iz perspektive

današnjih čitalaca mnogi stariji tekstovi za decu mogu delovati neprimereno – prilikom interpretacije i eventualnog vrednovanja uvek treba imati na umu koji su kriterijumi važili u doba nastanka dela, da li je tekst odgovarao zahtevima tadašnjih čitalaca i na koji način se uklapao u korpus književnosti toga doba.

- Pristupajte delu bez potcenjivanja. Ovo bi zapravo trebalo da se podrazumeva, ali ponekad se i dalje može naići na stav da su knjige za decu prevashodno učila ili stepenik ka „pravoj“ književnosti i da stoga ne zavređuju jednaku kritičku pažnju i posvećenu analizu, ili da je najvažnije proučavati ih u pedagoškim okvirima, npr. metodike nastave. Iako su takva istraživanja vredna i značajna, ipak se ne treba ograničiti na njih. Činjenica da su knjige za decu jednostavnije na nivou

leksike i sintakse, ali često i na nivou psihologije likova ili zapleta, ne treba da posluži kao razlog za sumarno niže vrednovanje celog korpusa već kao podsticaj da se otkrije kako i uz postavljena ograničenja autori stvaraju trajna umetnička dela.

- Budite svesni specifičnosti dečje književnosti kao takve. Od svih žanrova, ona je u najvećoj meri određena poimanjem svoje ciljne grupe i kod nje je, po prirodi stvari, najveći jaz između stvaralaca (odraslih) i recipijenata (dece). Mno-gostruke funkcije i formalno-sadržinske odlike književnih dela za decu neminovno će se odraziti i na smerove njihovog proučavanja. Koju god temu da odaberete, potrudite se da makar u osnovnim crtama odredite šta je odvoja od njenog ekvivalenta za odrasle, a šta im je zajedničko – bilo da je u pitanju motivski kompleks, žanrovska pripadnost, podela na

uzrasne kategorije, grafički/vizualni identitet dela, stilsko-jezičke odlike ili nešto deseto.

- Upoznajte domaću tradiciju proučavanja književnosti za decu. To je gotovo jednako važno kao i upoznavanje sa istorijom srpske književnosti za decu. Iako danas radovi naših najstarijih proučavalaca dečje književnosti (npr. Milana Ševića i Sime Cucića) u nekim aspektima mogu delovati prevaziđeno, oni su od velikog značaja za bolje razumevanje naše dečje književnosti, njenog razvoja i ciljeva koja su pred nju postavljani u različitim stvaralačkim epohama, a često i sa neočekivano aktuelnim i dragocnim uvidima u dela kojima se bave.
- Nemojte svoditi stranu književnost za decu na onu pisanu na engleskom jeziku. Drugi jezici i druge nacionalne književnosti imaju jednako vredna i uticajna dela namenjena deci: knjige mnogih naših autora nezamislive su bez upliva autora poput Astrid Lindgren, Mihaela Endea ili Korneja Čukovskog.
- To isto važi i za teorijske i književnoistorijske radove. Ako je ikako moguće, koristite literaturu na više jezika, pružiće vam sasvim drugačija i nova saznanja nego ako se ograničite na samo jedan jezik, bio on srpski ili engleski. (Na kraju teksta je kratak spisak nekoliko studija koje mogu predstavljati polaznu tačku za dalje čitanje. Spisak je provizoran i na njemu su uglavnom naslovi pomenuti uživo za vreme seminara, ni u kom slučaju ga ne treba smatrati konačnim.)
- Pratite savremena dešavanja u proučavanju književnosti za decu. To jeste naporno, ali je od velikog značaja za vaš rad. Trudite se da se što bolje upoznate ne samo svetske tokove u proučavanju dečje književnosti već i nove radove vaših kolega iz Srbije. Ne samo što ćete izbeći ponavljanje tuđih rezultata – naći ćete inspiraciju za svoja istraživanja, za razmenu mišljenja i saradnju.

- Trudite se da izbegavate pristrasnost – bilo prema ličnosti autora, bilo prema delu, bilo prema drugim kritičarima i teoretičarima. Svako od nas čita i piše zastupajući vlastite estetske i etičke pozicije (pa i pedagoške i ideološke), ali, naročito prilikom vrednovanja tuđih tekstova, treba biti svestan da (ne)poklapanje određenih stavova ne znači obavezno da tuđi tekst ili sud o tekstu morate bez zadržke odbaciti ili prihvatiti.

- Konačno, važno je naglasiti da će vaši radovi imati onoliko originalnosti i naučnog doprinosa koliko sami unesete u njih. Ako se previše strogo držite odabrane teorijske škole ili zaključke donosite samo na najopštijem, neupitnom nivou, to će vas možda sačuvati riskantnih poteza, ali može lako uroditi školskim i suvoparnim radom. Kao i u svim drugim delatnostima, i ovde treba težiti ka zdravoj ravnoteži: naučne strogosti i uživanja u tekstu.

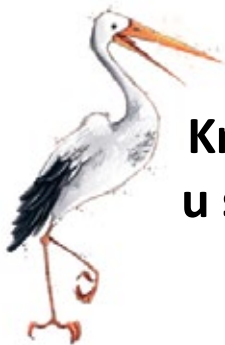
I za sam kraj, poželeda bih vam mnogo uspeha i pre svega zadovoljstva u budućem radu, za koji god predmet i pristup da se opredelite. Nadam se da sam vam u tome makar malo pomogla.

Preporučena literatura:

1. Hant, Piter (ur.): *Tumačenje književnosti za decu*. 2013.
2. Hameršak, Marijana i Zima, Dubravka: *Uvod u dječju književnost*. 2015.
3. Petrović, Tihomir. *Istorija srpske književnosti za decu*. 2000.
4. Zima, Dubravka: *Kraći ljudi: Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. 2011.
5. Ljuštanović, Jovan: *Brisanje lava: Poetika modernog i srpska poezija za decu od 1951. do 1971. godine*. 2009.
6. Opačić, Zorana: *Poetika bajke Grozdane Olujić*, 2011.
7. Pešikan Ljuštanović, Ljiljana: *Gospođi Alisinoj desnoj nozi*. 2013.
8. Pražić, Milan: *Igra kao sloboda*. 1971. Pošto nije lako dostupna, preporučujem i eseje iz ove zbirke, dostupne onlajn: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4833>
9. Basu, Balaka, Broad, Katherine R., Hintz, Carrie (eds): *Contemporary Dystopian Fiction for Young Adults*. 2012.
10. Mendlesohn, Farah. Diana Wynne Jones: *The Fantastic Tradition and Children's Literature*. 2005.
11. Mickenberg, Julia L.: *Learning from the Left: Children's Literature, the Cold War, and Radical Politics in the United States*. 2006.
12. Mickenberg, Julia L. and Philip Nel: *Radical Children's Literature Now!* 2011.
13. Oittinen, Riitta: *Translating for Children*. 2000.
14. O' Sullivan, Emer: *Comparative Children's Literature (Kinderliterarische Komparatistik)*. 2005.
15. Pokorn, Nike K.: *Post-Socialist Translation Practices: ideological struggle in children's literature*. 2012.

Ivana Mijić Nemet je osnovne i master studije završila na Odseku za srpsku književnost i jezik Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, na kom trenutno pohađa doktorske studije. Zaposlena kao asistent na Visokoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu. Bavi se književnošću za decu. Sekretarka je redakcije časopisa *Detinjstvo*. Piše studije, prikaze i kritike, objavljuje u periodici.

Ivana Mijić Nemet

Kritika književnosti za decu u specijalizovanim naučnim časopisima

Književna kritika koja se objavljuje u specijalizovanim naučnim časopisima namenjena je užem krugu čitalaca (naučnim radnicima, profesorima, bibliotekarima) i dužinom i svrhom razlikuje se od kritike koja se objavljuje u dnevnim ili periodičnim novinama. Ova vrsta kritike se piše prema „tehničkom uputstvu”, koje se razlikuje od časopisa do časopisa, ali se u načelu kreće između 6000 i 10.000 slovnih mesta sa proredom, i pored osnovnih informacija o knjizi sadrži opis, tumačenje i procenjivanje ključnih tema, motiva, značenja, kompozicije ili bilo kojeg drugog semantičkog, formalnog, sadržinskog ili strukturnog segmenta. Njena svrha se, prema tome, ogleda u pružanju niza informacija koje doprinose razumevanju dela.

Iz kojih sve aspekata kritičarke i kritičari mogu da problematizuju dečju knjigu?

Književnost za decu je, pre svega, književnost (umetnost reči) i kao takvu je treba posmatrati i proučavati. To znači da se prilikom tumačenja i procene vrednosti pojedinih dela treba oslanjati na opštu metodologiju proučavanja književnosti, ne gubeći pri tom iz vida važeće ideje o specifičnosti književnosti za decu koje se odnose na uzrasne kategorije, čitalačka interesovanja, odnos estetskog i pedagoškog, kriterijum jezika (stila, pisanja), tematiku i formu.

Ciljna grupa

Književnost za decu se obično određuje i izdvaja iz književnosti u opštem smislu svojom ciljnom grupom. Dečji čitaoci u velikoj meri određuju poetiku ove književnosti, što nije slučaj sa književnošću za odrasle, i zato je kriterijum recipijenta veoma važan.

Neravnoteža moći

Mnogi proučavaoci književnosti za decu, Džeklin Rouz (Jacqueline Rose, *The Case of Peter Pan or the Impossibility of Children's Fiction*), Karin Lesnik-Oberstajn (Karin Lesnik-Oberstein, *Children's Literature: Criticism and the Fictional Child*), Marija Nikolajeva (Maria Nikolajeva, *Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers*), Peri Nodelman (Perry Nodelman, *The Hidden Adult*), istakli su da se dete na više nivoa (antropološki, psihološki, fizički) opaža kao različito te da su nesklad i neravnoteža moći između odraslih i dece glavni stožeri oko kojih se ova književnost konceptualizuje. Pri tom je taj nesklad ambivalentan jer iz njega istovremeno proizlaze i dečja inferiornost i dečja superiorna pozicija. U zavisnosti od istorijskog i društvenog konteksta,

ali i od stavova i vizija pojedinih autora, deca su percipirana i kao ranjiva kategorija kojoj je potrebna zaštita – objekat disciplinovanja i obrazovanja, i kao budućnost društva – objekat ljubavi i ljudski kapital.

U ovom svetlu kritičari mogu sagledati odnos odraslih (roditelja, staratelja, pomagača, protivnika) i dece u delu kojim se bave. Polazna tačka za kritičku analizu može biti i pitanje kakva je predstava o detetu i detinjstvu u konkretnom delu?

Uzrasne kategorije i čitalačka interesovanja

Detinjstvo se obično deli na nekoliko relativno autonomnih perioda ili faza: predškolski uzrast, mlađi osnovnoškolski uzrast, stariji osnovnoškolski uzrast i adolescencija. Iako je praktično nemoguće povući jasne granice između pojedinih uzrasnih kategorija, ova podela ipak može poslužiti kao koristan vodič kroz zamršenu džunglu književnosti za decu (P. Hant).

Predškolski uzrast protiče u znaku slikovnice.

Kritičari koji se bave slikovnicama treba da znaju da postoje razni tipovi slikovnica (one namenjene sasvim malom uzrastu su više knjige-igračke, ali slikovnice mogu imati i apstraktnu radnju, problemske teme, umetničke ilustracije), zatim da je slikovnica po definiciji spoj verbalnog i vizuelnog medijuma i da prenosi informacije i rečima i slikom i, na posletku, da je ukupna uobličena slikovnice veoma važna (ona mora biti „cela lepa“).

Mlađi osnovnoškolski uzrast

Omiljeno književno štivo dece ovog uzrasta jesu kratki romani, podeljeni na poglavlja približno jednake dužine u kojima je težište na radnji, akciji i snažnim, upečatljivim

karakterima. Ovi romani mogu biti i realistični i fantastični, humor im je dominantno obeležje, često su ilustrovani (ilustracije mogu biti čisto dekorativne, ali mogu imati i složen odnos sa tekstom) i u formi serijala (ova forma utiče na oblikovanje likova, prostora i vremena, kao i na razvoj radnje).

Stariji osnovnoškolski uzrast

Književnost namenjena ovom uzrastu naziva se još i literaturom tranzicije/prelaza između detinjstva i adolescencije, odnosno između dečje i omladinske književnosti. Ona, zapravo, sadrži elemente i jedne i druge – u njoj je težište na uzbudljivoj radnji i snažnim, upečatljivim karakterima, ali i na emocijama, unutrašnjim konfliktima, međuljudskim odnosima, društvenoj osvešćenosti. Ova književnost podrazumeva širok krug dela, uglavnom proze, i najčešće tematizuje odrastanje, sazrevanje i samospoznaju junaka.

Adolescentski uzrast

Omladinska književnost (YA) može biti i realistična i fantastična i bavi se tzv. problemskim temama (suprotstavljanje autoritetima, prva ljubav, seksualnost, tinejdžerska trudnoća, depresija, narkomanija, bolest, smrt u porodici). Forma serijala je njen dominantan narativni model. To, pre svega, važi za omladinsku fantastiku koja se, gotovo po pravilu, objavljuje u vidu trilogija, tetralogija, heptalogija itd.

Odnos estetskog i pedagoškog

Književnost za decu upućena je svetu koji se brzo menja i koji neprestano uči, tako da je po svojoj prirodi utilitarna. Čak i one knjige koje su na prvi pogled stvorene za čistu zabavu i uživanje nose u sebi niz informacija koje mladi čitalac mora da dekodira kako bi dopro do zadovoljstva (estetskog,

emocionalnog i sl.). Važno je da delo nije lišeno estetskih kvaliteta, ali kritičari treba da obrate pažnju i na pedagošku dimenziju dela. Književnost za decu je, na kraju krajeva, uvek i pokušavala da spoji zabavno i poučno – pedagogiju i umetnost. Ili, kako kaže Vojvotkinja iz *Alise u zemlji čuda*: Sve ima svoju pouku, samo je treba naći.

Dakle, prožimanja estetske i pedagoške funkcije su moguća, s tim da bi kritičari trebalo da vide da li su ove komponente u ravnoteži (na primer, tekstovi u kojima dominira pouka nisu umetnost reči nego čisto pedagoški).

Kriterijum savremenosti

Savremena su sva ona dela koja su napisana ili se pišu u naše doba. Istovremeno neka dela koja pripadaju književnoj istoriji takođe mogu biti savremena, odnosno sjevremena. Kao što smo već istakli, deca čitaoci određuju poetiku dečje književnosti što u tematskom smislu znači posezanje za dečjom svakodnevicom. Savremena tematika, međutim, ne podrazumeva nužno opisivanje aktuelnog trenutka i vremena i upotrebu modernog žargona. Deci je uvek privlačno i zanimljivo sve što se tiče njih samih, tako da je recepcija književnosti za decu ta koja utiče na njenu savremenost. Važno je istaći da pod savremenošću ovde ne podrazumevamo identifikaciju dece čitalaca sa književnim junacima. Identifikacija je oznaka nezrelog, nesofisticiranog čitanja kome nedostaje kritička distanca, a to svakako nije nešto što treba podsticati. Istinski su savremena ona dela koja umesto identifikacije bude dečju empatiju, odnosno sposobnost saživljavanja.

Preporučena literatura:

1. O'Sullivan, Emer: *Comparative Children's Literature*, 2005.
2. Reynolds, Kimberley: *Radical Children's Literature: Future Visions and Aesthetic Transformations in Juvenile Fiction*, 2007.
3. Nikolajeva, Maria: *Reading for Learning: Cognitive approaches to children's literature*, 2014.
4. Nodelman, Perry: *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*, 2008.
5. Wolf, Shelby A., Coats, Karen, Enciso, Patricia, Jenkins, Christine A. (eds): *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*, 2011.
6. Lesnik-Oberstein, Karín (ed): *Children's Literature: New Approaches*, 2004.